

ПОНЯТТЯ «ТЕРОРИЗМ» У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Клімова Валерія Валеріївна,

orcid.org/0009-0005-4587-6692

аспірантка кафедри кримінально-правової політики

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню міжнародного досвіду визначення поняття «тероризм». Зазначено, що тероризм є багатоаспектним деструктивним явищем, яке має соціально-політичне походження та історично мінливий характер. Явища, схожі за ознаками із різними формами сучасного тероризму, були відомі та викликали страх ще у середньовіччі та у Ранній Новий час. Сьогодні це поняття вживається в декількох значеннях: 1) державна політика, що застосовується в середині країни проти власного населення; 2) внутрішній тероризм, що здійснюється приватними особами або групами осіб проти інших осіб, суспільства або держави; 3) міжнародний тероризм, що включає у тому числі акти транснаціонального насильства, що спонсоруються державою.

Встановлено, що у міжнародному праві, незважаючи на чисельні спроби, й досі відсутній консенсус щодо єдиного універсального визначення поняття тероризм. Причина цьому вбачається у політичному аспекті цього суспільно небезпечного явища. У зв'язку з цим замість вироблення універсальної дефініції, на міждержавному рівні використовується «секторальний (конвенційний) підхід». З 1960-х років міжнародне співтовариство почало розробляти конвенції, які засуджують різні види (прояви) тероризму. Під егідою Організації Об'єднаних Націй та Міжнародного агентства з атомної енергії було розроблено 19 «секторальних» міжнародно-правових документів щодо запобігання певним видам терористичних актів. У цих документах містяться рекомендації щодо: а) криміналізації конкретних видів суспільно небезпечної поведінки, б) встановлення екстериторіальної юрисдикції та в) міжнародної співпраці у сфері судового переслідування або екстрадиції підозрюваних (принцип *aut dedere aut judicare*). За відсутності консенсусу на міжнародному рівні у сфері формулювання загального визначення поняття тероризму певного прогресу у вирішенні цього питання було досягнуто на регіональному рівні. Основним документом Ради Європи у сфері боротьби з тероризмом є Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму. У той час як міжнародні конвенції зосереджені на визначенні загального поняття тероризму або формулюванні переліку терористичних злочинів, ця Конвенція робить акцент на супутніх діях, які забезпечують або сприяють вчиненню терористичних актів.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, міжнародне право, Конвенція, Директива, тероризм, терористична діяльність, терористичний акт.

Klimova Valeriia. The concept of «terrorism» in international law

The article is devoted to the study of the international experience of defining the concept of «terrorism». It is noted that terrorism is a multifaceted destructive phenomenon that has a socio-political origin and a historically variable nature. Phenomena similar in features to various forms of modern terrorism were known and caused fear in the Middle Ages and the Early Modern Period. Today, this concept is used in several meanings: 1) state policy applied within the country against its own population; 2) internal terrorism carried out by private individuals or groups of individuals against other individuals, society or the state; 3) international terrorism, which includes acts of transnational violence sponsored by the state.

It has been established that in international law, despite numerous attempts, there is still no consensus on a single universal definition of the concept of terrorism. The reason for this is seen in the political aspect of this socially dangerous phenomenon. In this regard, instead of developing

a universal definition, a "sectoral (conventional) approach" is used at the interstate level. Since the 1960s, the international community has begun to develop conventions that condemn various types (manifestations) of terrorism. Under the auspices of the United Nations and the International Atomic Energy Agency, 19 "sectoral" international legal documents have been developed to prevent certain types of terrorist acts. These documents contain recommendations on: a) criminalization of specific types of socially dangerous behavior, b) establishment of extraterritorial jurisdiction, and c) international cooperation in the field of prosecution or extradition of suspects (the principle of aut dedere aut judicare). In the absence of an international consensus on a common definition of terrorism, some progress has been made at the regional level. The main instrument of the Council of Europe in the field of combating terrorism is the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism. While international conventions focus on defining a common concept of terrorism or on listing terrorist offences, this Convention focuses on the ancillary acts that facilitate or facilitate the commission of terrorist acts.

Key words: criminal liability, criminal offense, international law, Convention, Directive, terrorism, terrorist activity, terrorist act.

Постановка проблеми. Тероризм супроводжує людство на всіх етапах його історичного розвитку. Це багатоаспектне деструктивне явище, яке має соціально-політичне походження та історично мінливий характер. Цей соціальний феномен становить глобальну проблему, бо створює істотну загрозу миру та безпеці. Акти тероризму завдають серйозної шкоди правам людини, загрожують соціальному та економічному добробуту, породжують страх, невпевненість та песимізм [1].

Згідно даних Глобального індексу тероризму (GTI), починаючи з 2024 р. спостерігаються тенденції до розширення географії тероризму. Останні роки характеризуються зростанням інтенсивності терористичних атак, появою нових епіцентрів та геополітичною напруженістю, що формує ландшафт безпеки. Число країн, у яких стався хоча б один терористичний інцидент, збільшилося з 58 до 66, що є найвищим показником порівняно з 2018 роком. У 2024 році вперше за сім років кількість країн, де ситуація погіршилася, перевищила кількість країн, де вона покращилася [2]. Таким чином, тероризм залишається постійною та високо адаптивною загрозою суспільства.

Стан дослідження. Питання правового регулювання протидії тероризму у міжнародному праві досліджували у своїх наукових працях: В. Ф. Антипенко, Ю. Б. Данильченко, Л. М. Демидова, В. П. Ємельянов, А. Е. Ізетов, В. С. Канцір, В. Р. Кубальський, В. А. Ліпкан, Ю. О. Лісіцина, В. В. Мокляк, В. В. Остроухов, О. С. Попович, С. П. Репецький, І. Р. Сер-

кевич, М. І. Хавронюк, Є. В. Фесенко, Г. З. Яремко та багато інших. Проте, зважаючи на стратегічний курс України щодо набуття повноправного членства в Європейському Союзі (далі – ЄС), питання гармонізації національного і європейського законодавства, зокрема й у кримінально-правовій сфері не втрачають своєї актуальності. У свою чергу це обумовлює необхідність імплементації, у тому числі антитерористичних європейських директив та міжнародних конвенцій у кримінальне законодавство України з метою впровадження механізмів, подібних до європейських стандартів, щодо запобігання терористичним актам та діяльності, що з ними пов'язана.

Метою статті є дослідження підходів до визначення поняття «тероризм» у міжнародному праві.

Виклад основного матеріалу. Термін «тероризм» походить від латинського слова «terror», що означає страх, жах, переляк, страшна небезпека [3, с. 231]. Традиційно цим терміном позначають дії, спрямовані на залякування членів суспільства з метою домогтися очікуваного результату [4]. З часу свого виникнення, наприкінці 18 ст., звичайне значення слова «тероризм» зазнало чимало змін та отримало різні тлумачення. Спочатку воно застосовувалося головним чином для позначення актів політики урядів, які були спрямовані на поширення терору серед населення, з метою забезпечення його покірності, підпорядкування волі правлячої еліти [5]. Сьогодні це поняття вживається в декількох значеннях: 1) державна політика, що застосовується

в середині країни проти власного населення; 2) внутрішній тероризм, що здійснюється приватними особами або групами осіб проти інших осіб, суспільства або держави; 3) міжнародний тероризм, що включає у тому числі акти транснаціонального насильства, що спонсуються державою [5].

Від самих початків свого виникнення тероризм, у першу чергу, був зорієнтований на фізичне усунення з політичної арени тирана (диктатора, деспота) [6, с. 18]. Історично термін «терор» та похідне від нього слово «тероризм» почали використовувати у зв'язку з масовими репресіями в якобінський період Французької революції 1789–1804 (5 вересня 1793 – 27 липня 1794) [7, с. 32]. На думку науковців, «саме Французька революція ввела в обіг і зробила хрестоматійними такі поняття, як «революційний якобінський терор» і «контрреволюційний термідоріанський переворот» (сам переворот призвів до контрреволюційного терору)» [6, с. 17]. Втім, це не свідчить, що види насильства, які сьогодні визначають як тероризм, не існували до 1790-х років. Явища, схожі за ознаками із різними формами сучасного тероризму, були відомі та викликали страх ще у середньовіччі та у Ранній Новий час. Влада та населення того часу боялись організованих банд злочинців, які фінансувалися конкуруючими політичними чи релігійними супротивниками. Ці угруповання з метою дестабілізації обстановки в країні або певному регіоні та дискредитації її керівників вбивали можновладців, підпалювали помешкання цивільних осіб, здійснювали напади чи масові отруєння мирного населення, тощо [6, с. 10–15; 8].

До XX сторіччя політичне насильство переслідувалось як загальний злочин проти громадського порядку або державної безпеки. Досить часто винуватці політичного насилля з метою уникнення правосуддя переховувались в інших країнах, а держави-жертви намагались домогтися їх видачі. Проте, відмінності національного законодавства та наявність заборони екстрадиції за вчинення політичних злочинів ставали на заваді міжнародній співпраці у цих питаннях.

Це, у свою чергу, призводило до росту напруги між державами та сприяло безкарності осіб, які без розбору заподіювали смерть або шкоду здоров'ю мирному населенню [9]. У зв'язку з цим на початку XX ст. транснаціональні зусилля щодо співпраці у сфері боротьби з «тероризмом» були спрямовані на усунення цих правових бар'єрів. Втім, незважаючи на практично загальний осуд тероризму, міжнародне співтовариство з 1920-х років так і не змогло сформулювати загальне визначення цього поняття як правової категорії [10].

Найбільш гостро проблема налагодження міжнародного співробітництва у сфері боротьби з тероризмом та ненадання політичного притулку емігрантам, які мають прямі або опосередковані зв'язки з терористичними організаціями, постала у 1934 році після вбивства 9 жовтня в Марселі короля Югославії Олександра I та прем'єр-міністра Франції Луї Барту [11, с. 97]. Тоді Італія відмовила в екстрадиції громадянина Болгарії, який вчинив це вбивство, на підставі того, що цей злочин було визнано політичним [12, с. 70]. У зв'язку з цим до Ліги Націй була спрямована пропозиція деяких країн щодо застосування міжнародних санкцій проти тероризму, насамперед про заборону надання політичного притулку емігрантам [13, с. 11]. Виходячи з необхідності узгодження форм співробітництва у боротьбі з тероризмом, Ліга Націй в 1937 році розробила Конвенцію про попередження і припинення тероризму [14]. Хоча ця конвенція не набрала чинності, проте вона мала певну історичну цінність. Цей документ став першою спробою систематизації міжнародних зусиль в сфері боротьби з тероризмом та формування міжнародно-правової основи протидії цьому суспільно небезпечному явищу.

У Конвенції було сформульовано визначення тероризму. У ч. 2 ст. 1 актами тероризму визнавались злочинні дії, спрямовані проти будь-якої держави, мета й характер яких полягають у тому, щоб поширювати терор серед окремих осіб, груп осіб або населення. Окремо у ст. 2 наводився перелік деяких конкретних актів тероризму, який включав:

1) умисні дії проти життя, здоров'я або свободи: а) глав держав або осіб, які виконують їхні повноваження, або спадкоємців чи призначених наступників цих осіб; б) подружжя вищезазначених осіб; в) осіб, які обіймають державні посади або виконують такі обов'язки, якщо діяння було вчинено у зв'язку з їхньою посадою або діяльністю; 2) умисне знищення або пошкодження державного майна або майна, призначеного для громадського користування, що належить іншій Високій Договірній Стороні або перебуває під її юрисдикцією; 3) умисне створення загрози людському життю шляхом створення загальної небезпеки; 4) замах на вчинення злочинів, передбачених попередніми положеннями цієї статті; 5) виготовлення, придбання, володіння або постачання зброї, боєприпасів, вибухових виробів або шкідливих речовин з метою вчинення в будь-якій країні злочину, передбаченого цією статтею. Стаття 3 Конвенції пропонувала також встановити відповідальність за інші, пов'язані правопорушення, а саме: змову, успішне підбурювання, пряме публічне підбурювання, умисну участь та свідоме сприяння тероризму. Окремо, у ст. 8 закріплювався порядок екстрадиції осіб, які вчинили акт тероризму.

Таким чином, тероризм у Конвенції, перш за все, визначався через його мету – спрямованість проти держави, та спосіб вчинення – терор. Політична мета не визнавалась обов'язковою ознакою, проте наголошення на тому, що тероризм спрямований проти держави, виключало можливість віднесення до терористичних актів, напр., посягання на недержавних політичних активістів або громадських діячів, тощо. Крім цього, заподіяння шкоди приватній власності, при цьому незалежно від її розміру, також не підпадало під дію цієї Конвенції. Вказівка на те, що метою «терористичних актів» є створення «стану терору», призводила до циклічності самого визначення, невиправданої тавтології, бо поняття «стан терору» безпосередньо у документі не визначалось. Натомість вираз «поширювати терор серед осіб» допускав віднесення до терористичних актів також діяння, які викликали страх навіть у свідомості лише однієї

особи. Незважаючи на те, що цю Конвенцію підписали 24 держави, вона так й не набула чинності.

Друга світова війна відвернула увагу від цієї Конвенції. При цьому навіть після розпаду Ліги Націй інтерес до неї так і не відродився [15, с. 3]. Водночас, підходи, закладені в Конвенції, стали орієнтиром для міжнародної спільноти з більш детальної розробки одного з двох можливих напрямків: подальших спроб сформулювати загальне визначення поняття тероризм або концентрації зусиль на формуванні переліку суспільно небезпечних діянь, які можуть бути віднесені до терористичних злочинів.

Створена у 1947 р. Генеральною асамблеєю ООН Комісія міжнародного права (далі – Комісія) представила у 1954 р. проєкт Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства, який складався з чотирьох статей [16]. У цьому документі вживалось поняття тероризм, проте його визначення було відсутнє. У ч. 6 ст. 2 до злочинів проти миру та безпеки людства відносилось здійснення або заохочення владою держави до терористичної діяльності в іншій державі, толерантність державної влади до організованої злочинності, спрямованої на вчинення терористичних актів в іншій державі, агресія однієї держави проти іншої. Водночас, у зв'язку з відсутністю у міжнародно-правових документах визначення поняття «агресія», проєкт Кодексу 1954 р. не був прийнятий [17]. Згодом, у 1991 р. був розроблений інший проєкт Кодексу, у ст. 24 «Міжнародний тероризм» якого пропонувалось передбачити відповідальність для осіб, які як агенти або представники держави вчиняють або наказують іншій особі вчинити будь-яке з перелічених діянь: вчинення, організація, сприяння, фінансування, заохочення або потурання діям проти іншої держави, спрямованих проти осіб або майна, які створюють стан терору в свідомості публічних діячів, груп осіб або широкої громадськості [18]. В подальшому у проєкті Кодексу 1996 р. акти тероризму вже відносились до воєнних злочинів (ст. 20) [19], але за умови, якщо такі діяння вчиняються з порушенням міжнародного гуманітарного права, під час збройних

конфліктів, що не мають міжнародного характеру.

Зважаючи на те, що міжнародній спільноті так й не вдалося узгодити загальне визначення тероризму для того, щоб поширити на нього юрисдикцію Міжнародного кримінального Суду, акти тероризму не були включені до переліку злочинів проти миру та безпеки людства Римського Статуту 1998 р. Водночас, у Резолюції Дипломатичної конференції уповноважених представників Організації Об'єднаних Націй щодо заснування Міжнародного кримінального суду, наголошувалось на тому, що терористичні акти, ким би і де б вони не були вчинені, незалежно від їхніх форм, методів чи мотивів, є серйозними злочинами, що викликають занепокоєння міжнародної спільноти, бо становлять серйозну загрозу міжнародному миру та безпеці [20].

Вважається, що однією з перепон досягнення міжнародним співтовариством консенсусу щодо загального визначення поняття тероризму виступив його політичний аспект. Головною проблемою при його формулюванні стала відсутність однозначної оцінки національно-визвольних рухів, пов'язаних із збройною боротьбою [6, с. 43].

Право народів на самовизначення у сучасному світі визнається природним і невідчужуваним. Це право закріплюється у чисельних нормах міжнародного права, напр., у п. 2 ст. 1, ч. 1 ст. 55 Статуту ООН, ст. 1 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 1 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам 1960 р.

У ході етнічних конфліктів і рухів за незалежність народи нерідко звертаються до цього права, як права, що отримало широке визнання і гарантування в основоположних джерелах міжнародного права. Як зазначає О. Р. Дашковська свобода і природні права нації є похідними від свободи і прав людини. Тому обов'язок підпорядкування державної влади інтересам людини обумовлюється її повагою до прав і свобод людини. В іншому випадку у народу виникає природне право на непокору владі, яка

порушує права людини, що може проявлятися у вчиненні незаконних або неконституційних дій. Такі дії можуть полягати як у мирному, ненасильницькому опорі населення політиці влади чи громадянській непокорі, а можуть набувати і більш радикального характеру, аж до повстання [21].

Водночас, у рішенні Спеціального трибуналу по Лівану (STL), також відомого як Ліванський трибунал або Трибунал Харірі, було визнано, що тероризм це: 1) умисне діяння, яке створює суспільну небезпеку, або погроза вчинення такого діяння; 2) яке вчиняється з використанням засобів, які становлять суспільну небезпеку, та 3) має спеціальну мету – викликати стан терору [22]. При цьому, на думку Спеціального Трибуналу мотиви вчинення такого діяння значення не мають. На підставі цього рішення можна зробити висновок, що на міжнародному рівні більше не визнається допустимим (виправданим) застосування актів тероризму навіть під час національно-визвольної боротьби.

Зважаючи на відсутність консенсусу щодо єдиного уніфікованого визначення поняття тероризму у міжнародно-правових актах, міжнародне співтовариство з 1960-х років почало розробляти конвенції, які засуджують різні види (прояви) тероризму. Так, з 1963 року під егідою Організації Об'єднаних Націй та Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) було розроблено 19 «секторальних» міжнародно-правових документів щодо запобігання певним видам терористичних актів [23], зокрема у сфері: 1) протидії тероризму у цивільній авіації; 2) протидії тероризму щодо осіб, які перебувають під міжнародним захистом; 3) протидії захопленню заручників; 4) захисту ядерного матеріалу; 5) щодо безпеки морського судноплавства; 6) поводження з вибуховими речовинами; 7) щодо фінансування тероризму; 8) проти ядерного тероризму.

Дослідження змісту положень цих документів свідчить, що за винятком Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом (1997 р.), Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму (1999 р.) та Міжнародної кон-

венції про боротьбу з актами ядерного тероризму (2005 р.) в інших міжнародно-правових актах поняття «тероризм» взагалі не вживається. Водночас, у цих документах містяться рекомендації щодо: а) криміналізації конкретних видів суспільно небезпечної поведінки, б) встановлення екстериторіальної юрисдикції та в) міжнародної співпраці у сфері судового переслідування або екстрадиції підозрюваних (принцип *aut dedere aut judicare*) [24, с. 118, 191].

Не містять загального визначення поняття «тероризм» й Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму 2005 року, Глобальна контртерористична стратегія ООН 2006 року, Декларація про заходи ліквідації міжнародного тероризму 1994 року. Зокрема, в останній наголошується на тому, що злочинні акти, які спрямовані або розраховані на створення обстановки терору серед населення, груп осіб або конкретних осіб задля досягнення політичних цілей, за жодних обставин не можуть бути виправдані міркуваннями політичного, філософського, ідеологічного, расового, етнічного, релігійного або будь-якого іншого характеру, які можуть бути приведені в їх виправдання.

Натомість, у Міжнародній конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму закріплені положення, зміст яких найбільш наближений до загального визначення тероризму. Так, відповідно до п. б ч. 1 ст. 2 цієї Конвенції відповідальності за фінансування тероризму повинна підлягати будь-яка особа «за вчинення будь-якого іншого діяння, спрямованого на те, щоб викликати смерть будь-якої цивільної особи або будь-якої іншої особи, яка не бере активної участі у воєнних діях в ситуації збройного конфлікту, або заподіяти їй тяжке тілесне ушкодження, коли мета такого діяння в силу його характеру чи контексту полягає в тому, щоб залякати населення чи змусити уряд чи міжнародну організацію вчинити будь-яку дію або утриматись від неї» [25].

За відсутності консенсусу на міжнародному рівні у сфері формулювання загального визначення поняття тероризму певного прогресу у вирішенні цього питання

було досягнуто на регіональному рівні. Зокрема, у Європі діють три міжурядові організації, які займаються питаннями боротьби з тероризмом, результати роботи яких становлять частину загальної універсальної системи заходів реагування на тероризм у європейському регіоні: Рада Європи, Європейський Союз (далі – ЄС) та Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ).

Основним документом Ради Європи у сфері боротьби з тероризмом є Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму (CETS № 196 від 2005 р.), яка замінила Європейську конвенцію про припинення тероризму (CETS № 90 від 1977 р.). У той час як міжнародні конвенції зосереджені на визначенні загального поняття тероризму або формулюванні переліку терористичних злочинів, Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму зміщує акцент на супутні діяння, які забезпечують або сприяють вчиненню терористичних актів: публічне заклики до вчинення терористичних злочинів, вербування та підготовка до тероризму. У Додатковому протоколі до цієї Конвенції, який був прийнятий 22 жовтня 2015 р., було розширено перелік діянь, які сприяють вчиненню тероризму. Зокрема, до терористичних злочинів було віднесено: 1) участь у терористичній організації або групі; 2) проходження навчання тероризму; 3) виїзд за кордон з терористичною метою; 4) фінансування виїзду за кордон з терористичною метою; 5) організація чи сприяння іншим способом виїзду за кордон з терористичною метою [26]. Тим самим, цей документ вперше на міжнародному рівні оголосив самостійним кримінальним правопорушенням підготовку вчинення терористичних актів на початковому етапі (вербування, навчання, підготовка та фінансування поїздок з метою тероризму).

Європейський Союз (далі – ЄС) також приділяє багато уваги питанням боротьби з тероризмом. Заходи організації протидії цьому соціально небезпечному феномену ґрунтуються на Стратегії ЄС щодо боротьби з тероризмом, яка була прийнята у 2005 року Європейською радою. У Стратегії не надається загального

визначення поняттю тероризм, проте окреслюються пріоритетні напрямки боротьби з ним: 1) запобігання зверненню людей до тероризму та зупинення появи майбутніх поколінь терористів; 2) захист громадян та критично важливої інфраструктури шляхом зниження вразливості до атак; 3) переслідування та розслідування діяльності терористів, перешкоджання плануванню, поїздкам та зв'язку, перекривання доступу до фінансування та матеріалів; 4) притягнення терористів до відповідальності [27].

Стратегія регулярно переглядається. Зокрема, у 2014 Рада прийняла Стратегію ЄС щодо боротьби з радикалізацією та вербуванням до терористичних організацій, у якій наголосила пріоритетними напрямками протидію онлайн-радикалізації та вербуванню терористів [28].

Крім Стратегії боротьби з тероризмом, яка є впливовим інструментом з організації та впровадження заходів протидії тероризму, на держави-члени ЄС у цій сфері покладаються обов'язки, які визначаються в межах узгодженого правового рамкового документа ЄС. Зокрема, Рамкове рішення Ради від 13 червня 2002 року про боротьбу з тероризмом [29] передбачає обов'язок щодо зближення визначення терористичних злочинів у всіх державах-членах ЄС, включаючи злочини, пов'язані з терористичними групами, а також відповідальності за їхнє вчинення. Замість визначення тероризму у Рамковому рішенні міститься перелік конкретних злочинів, вчинення яких з терористичною метою, а саме: а) серйозного залякування населення, б) неправомірного примусу уряду чи міжнародної організації до вчинення чи утримання від вчинення будь-якої дії, або в) серйозної дестабілізації чи руйнування основних політичних, конституційних, економічних чи соціальних структур країни чи міжнародної організації, дає підстави для визнання їх терористичними актами. Також, у цьому документі закріплена вимога щодо встановлення відповідальності за супутні злочини, що вчиняються з терористичною метою: а) злочини, пов'язані з терористичною групою (організація, керування такою групою або участь у неї), б) злочини,

пов'язані з терористичною діяльністю (крадіжка, вимагання, вчиненні з метою вчинення терористичних злочинів, складання підроблених офіційних документів з цією метою); в) підбурювання, пособництво або сприяння, а також спроба вчинення терористичного злочину.

Згодом, це Рамкове Рішення було замінено Директивою (ЄС) 2017/541 Європейського Парламенту та Ради, у якій було сформульовано вимоги щодо уніфікації поняття «терористичні злочини» у внутрішньому законодавстві країн-членів Європейського Союзу [30]. У Директиві встановлено мінімальні правила до визначення терористичних злочинів та діяльності, що пов'язана з їхнім вчиненням, а також до заходів щодо захисту, підтримки та допомоги жертвам тероризму. Крім цього встановлено вичерпний перелік суспільно небезпечних діянь, які країни ЄС повинні визнати терористичними злочинами, якщо вони були вчинені з терористичною метою, а саме: 1) серйозне залякування населення; 2) надмірний примус уряду чи міжнародної організації до вчинення чи утримання від скоєння будь-яких дій; 3) серйозна дестабілізація або знищення фундаментальних політичних, конституційних, економічних чи соціальних структур країни чи міжнародної організації. Також Директива містить перелік діянь, які країни ЄС повинні карати як кримінальні правопорушення, навіть якщо терористичний злочин фактично не був вчинений: а) злочини, пов'язані з терористичною групою (тобто керівництво такою групою або свідома участь у її діяльності), а також злочини, пов'язані з терористичною діяльністю; б) поширення, як в інтернеті, так і в реальному житті повідомлень з метою підбурювання до вчинення терористичного акту (наприклад, пропаганда терористичних актів або публічні заклики до їх вчинення) та вербування іншої особи для вчинення терористичного злочину; в) навчання або набуття знань з терористичною метою (наприклад, виготовлення або використання вибухових речовин, вогнепальної зброї або небезпечних речовин), поїздки всередині, за межі або до ЄС з метою тероризму (наприклад, для

участі у діяльності терористичної групи або для здійснення терористичного акту); г) організація та сприяння таким поїздкам (наприклад, надання логістичної чи матеріальної підтримки шляхом придбання квитків або планування маршруту тощо); г) надання або збирання коштів з наміром використовувати їх або з усвідомленням того, що вони будуть використані для вчинення терористичних злочинів.

У Директиві Європейського Парламенту і Ради ЄС 2015/849 від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму (ЄС) 2015/849), одним з пріоритетним напрямком була визнана боротьба з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму.

До інших ключових документів, розроблених Європейською комісією, пов'язаних з запобіганням терористичним діям та усуненням їх наслідків, також належить План дій щодо хімічних, біологічних, радіаційних і ядерних матеріалів, який спрямований на запобігання несанкціонованому доступу до цих небезпечних матеріалів; забезпечення можливості їх виявлення; реагування на їх незаконне використання від 12 листопада 2009 № 15505/1/09 [32].

Питанням боротьби з тероризмом приділяє увагу й Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), яка, у першу чергу, спрямовує свої зусилля на подолання розбіжностей у правовому регулюванні та зміцненні співпраці країн у цій сфері. Незважаючи на те, що рішення ОБСЄ не є обов'язковими, проте вони мають певний координаційний вплив на розвиток законодавства країн-учасниць. Так, ОБСЄ прийняло низку важливих рішень, серед яких, наприклад, Рішення № 1 щодо боротьби з тероризмом (MC(9)DEC/1 (2001)), додаток до нього, Бухарестський план дій щодо боротьби з тероризмом (2001 р.), Хартія ОБСЄ щодо запобігання та боротьбу з тероризмом (2001 р.) тощо. У цих документах не міститься визначення тероризму, проте визнається, що незважаючи на причини та мотиви його вчинення, він не може мати виправдання. Головною метою прийняття цих актів є сприяння спільній та скоординованій протидії тероризму на всіх рівнях: загальнодержавному, урядовому (галузевому), оперативному, міжурядовому (міждержавному).

Висновки. Таким чином, незважаючи на те, що упродовж десятиріч тривають спроби щодо формулювання загального визначення поняття «тероризм», через політичні розбіжності та різне тлумачення цього суспільно небезпечного явища, у міжнародному праві й досі відсутній консенсус у цьому аспекті. Натомість, замість вироблення універсальної дефініції, на міждержавному рівні використовується «секторальний (конвенційний) підхід». Світове співтовариство концентрує свої зусилля на прийнятті окремих конвенцій, що забороняють конкретні прояви терористичної діяльності, з метою формування єдиного переліку цих суспільно небезпечних діянь. У європейському регіоні ключовим нормативно-правовим актом є Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму, яка акцентує увагу, у тому числі, на супутніх діях, які забезпечують або сприяють вчиненню терористичних актів: публічні заклики, вербування, підготовка терористів тощо. Ці міжнародні підходи обов'язково повинні бути враховані українським законодавцем при реформуванні антикорупційних норм кримінального права України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Resolution 1566 (2004) Adopted by the Security Council at its 5053rd meeting, on 8 October 2004 URL: [https://docs.un.org/en/S/RES/1566\(2004\)](https://docs.un.org/en/S/RES/1566(2004))
2. Institute for Economics & Peace. Global Terrorism Index 2025: Measuring The Impact of Terrorism, Sydney, March 2025. URL: <https://www.visionofhumanity.org/maps/global-terrorism-index/#/>
3. Скорина Л. П., Скорина О. А. Латинсько-український, українсько-латинський словник. Київ: Обереги, 2004. 448 с.
4. Кульчицький С.В., Примаченко Я.Л. Терор і тероризм. *Енциклопедія історії України*. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Teroryzm>

5. Mateo Corrales Hoyos Including the Crime of Terrorism Within the Rome Statute: Likelihood and Prospects. *Global Politics* 2017. Review 3, no. 1, April. P. 25–38.
6. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти: навчальний посібник / кол. авторів; за заг. ред. проф. В.К. Грищука. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 328 с.
7. Тероризм: кримінологічна детермінація і кримінально-право-а протидія: монографія / В. В. Середа, І. Р. Серкевич; за заг. ред. С. Канціра. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 188 с.
8. Johannes Dillinger 5 Early Modern Forerunners of Terrorism in Europe. *The Oxford handbook of the history of terrorism*. Editor(s) Carola Dietze, Claudia Verhoeven. 2022. 640 p. Pp. 108–125
9. Нуруллаєв І. Становлення та розвиток екстрадиційних відносин як напрямку міжнародно-правового співробітництва у боротьби зі злочинністю. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*, 2016, № 6 (ч. 1), стр. 156–160.
10. Ben Saul Defining Terrorism in International Law. *GlobaLex*. 2021. URL: https://www.nyulawglobal.org/globalex/defining_terrorism_international_law.html
11. Ахтирська Н. М. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження: теоретичні та практичні аспекти: монографія. Київ: Логос, 2019. 576 с.
12. Morawski Konrad Sebastian. The assassination of King Alexander I of Yugoslavia in the light of archival press articles. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej*. 1 listopad 2016, T. 51, nr 1, s. 47–76. URL: <https://sdr-ihpan.edu.pl/images/volume51no1SI/03-Morawski.pdf>
13. Грабовий В., Криштопа І., Ловінська Л., Міжнародне та національне регулювання з питань протидії тероризму та його фінансуванню в системі фінансового моніторингу. *Міжнародна економічна політика*. 2024. № 1. С. 7–47.
14. Convention pour la prévention et la répression du terrorisme (Genève, le 16 novembre 1937.). URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ls/RM/LoN_Convention_on_Terrorism.pdf
15. Saul Ben, The Legal Response of the League of Nations to Terrorism. *Journal of International Criminal Justice*. 2006. Vol. 4, No. 1, pp. 78–102. *Sydney Law School Research Paper* No. 11/50. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1912261
16. Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind. *UN. General Assembly* (9th sess. : 1954) Adopted at the 504th plenary meeting, 4 Dec. 1954. In: Resolutions adopted by the General Assembly during its 9th session, 21 September-17 December 1954. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_3_1954.pdf
17. Resolution 895 (IX) of 4 December 1954. *UN. General Assembly* URL: <https://digitallibrary.un.org/record/211927?v=pdf>
18. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind. *UN. International Law Commission* (43rd sess. : 1991 : Geneva). *Drafting Committee*. 5 July 1991. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/115703?v=pdf>
19. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind with commentaries. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/7_4_1996.pdf
20. United Nations Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court Rome, 15 June – 17 July 1998. Volume I. Final Act, 17 July 1998, UN Doc A/Conf.183/10, annex, Resolution E. P. 71 URL: https://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings_v1_e.pdf
21. Дашковська О. Р. Право нації на самовизначення як особлива форма опосередкування свободи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 41(1). С. 11–14. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0cc83aa4-a582-488a-afb3-ce07e33186ef/content>
22. Judgment STL-11-01/T/TC. 18 August 2020. *Special Tribunal for Lebanon (Trial Chamber)*, *The Netherlands* URL: <https://dovjacobs.com/wp-content/uploads/2020/08/20200818-f3839-public-full-judgement-annexes-filed-en-web-version-v0.2.pdf>. P. 2015–2030
23. International Legal Instruments. Office of Counter-Terrorism. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/counterterrorism/international-legal-instruments>

24. Kosianenko S.O. Aut dedere aut judicare principle in international law. The thesis... of the Doctor of Philosophy in specialty 081 (Law). Odesa: National University «Odesa Law Academy», 2024. 234 c.

25. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму: Резолюція від 9 грудня 1999 р. № 54/109. *Генеральна Асамблея ООН*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text

26. Додатковий протокол до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму. CETS № 217 від 22 жовтня 2015. *Рада Європи*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-15#Text

27. The European Union Counter-Terrorism strategy. 30 November 2005. Brussels. *Council of the European Union*. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2014469%202005%20REV%204/EN/pdf>

28. Revised EU Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism. 19 May 2014. *Council of the European Union*. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2014469%202005%20REV%204/EN/pdf>

29. Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism: Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism (2002/475/JHA). *The Council of the European Union*. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2002/475/oj

30. Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on combating terrorism and replacing Council Framework Decision 2002/475/JHA and amending Council Decision 2005/671/JHA. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2017/541/oj/eng>

31. Council conclusions on strengthening chemical, biological, radiological and nuclear (CBRN) security in the European Union -an EU CBRN Action Plan of 12 November 2009 № 15505/1/09. *Council of the European Union*. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2015505%202009%20REV%201/EN/pdf>

32. Council conclusions on strengthening chemical, biological, radiological and nuclear (CBRN) security in the European Union -an EU CBRN Action Plan of 12 November 2009 № 15505/1/09. *Council of the European Union*. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST%2015505%202009%20REV%201/EN/pdf>

Дата першого надходження статті до видання: 01.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)